

Using Compound Names in the Naming of Sasanian Mints with Reference to Muskets, Seals and Pahlavi Texts

Hakimeh Ahmadizadeh Shendi ¹ Reza Shabani ² Javad Heravi ³

1. Ph.D. Candidate in History of Pre-Islamic Iran, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: ahmadizadehhakime@gmail.com

2. Corresponding Author, Professor of the Department of History, Shahid Beheshti University Tehran, Tehran, Iran. Email: shabani.r.1317@gmail.com

3. Assistant Professor Department of History, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email:

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
6, September, 2019

In Revised Form:
7, December, 2019

Accepted:
8, December, 2019

Published Online:
December, 21, 2023

Abstract

Based on the documents left from the Sassanid period, such as inscriptions, seals and Pahlavi texts, it is clear to us that the choice of compound names for cities was very common in this era. The evidence shows that the names of Sassanid Iranian cities, which were chosen in compound form, were composed of two or three words and even more. In this period of history and a lot earlier than in addition to the names of cities, Iranians followed this naming method in various social, political and even military matters. The interest in choosing compound names was such that the Sasanians used compound names even for their children. We observe that due to the importance of the tradition of urban planning in the Sassanid era and the issue of naming those cities, the Sassanid emperors used their own names to name newly founded cities. This issue in itself led to the discovery of new compound words in the Sasanian era, which investigating them opens another window for researchers to study Sasanian history. In this way, the chosen name was a combined name, one of which was the name of the king who built that city. It is because of this naming method that the compound names of many cities from the Sassanid era have remained today. Now, by examining the abbreviated signs of the compound names of the cities that remain in the Sassanid mosques, and also matching them with the Sasanian inscriptions, seals, and Pahlavi texts that contain the full form of these cities with compound names, we will obtain the abbreviated signs of these names and also We will identify their geographical location precisely. The research on this issue will also show that a compound name consisting of two, three or even four words was used for the purpose of political propaganda of kings in the form of an abbreviated name in introducing the names of cities. In this article, we will introduce the compound names, the reason for their occurrence, and the way to abbreviate them.

Keywords: sassanid, coinage, Compound Mint, seals, Pahlavi texts

Cite this The Author(s): Ahmadizadeh Shendi, H, Shabani, R, Heravi,J: (2023). Using Compound Names in the Naming of Sasanian Mints with Reference to Muskets, Seals and Pahlavi Texts: Historical Sciences Studies Vol.15, No 3, Serial No.35 – Summer, (1-22). DOI: 10.22059/jhss.2023.359721.473638.

Publisher: University of Tehran Press

1. Introduction

Historical documents such as inscriptions, beads, and Pahlavi texts show that it has been very common to choose compound names for cities in During the Sassanid era, The evidence indicates that the names of the cities consisted of two or three words and even more during the Sassanid period. Besides the names of cities, Iranians also used this method in naming other aspects such as social, political and military. Therefore, if today we have compound names of cities in our documents, it was because this method was popular in the Sasanian period.

Based on the above Contents, the researcher of this research looking for an answer to this question: what was the motivation of the Sassanians to choose compound names for cities? Because undoubtedly such a choice cannot be without reason. Another question here is: how it is possible to identify the compound abbreviated names of mints on coins. Because how can the name of a city be written with three or more words in the limited space of a coin?

In order to answer the above questions, first, it should be clear to us what was the reason and motivation of compound names for cities. The reasons for such a choice are undoubtedly directly related to the historical events of that time. The second problem of this research, which is the investigation of abbreviations on coins, is more important than the first problem. Because, for example, the abbreviation DYWAW written on the Cheju coin is a secret for researchers, so knowing it is important.

These surveys identify newer mints in the Sassanid era, as far as possible, add other cities to the number of mints that have been known so far.

The importance of this article is that until today no research has been done in this direction that the compound names of coin producing cities are known as mints.

If there has been any research on this matter, it is the only case that the numismatists wrote only the name on the coins in a table and They did not say what city it is, although they have written suggestions for a few cases, for example, the sign AYL represented the city of Iran-Asan-Kar-Quad. Now the problem is: How can we find out the long names of cities from the short words on the coins? Also, which king gave the name of this city? Why is the name of a city composed of several words? In which region is that city geographically located? And finally, what was that city engaged in during the Sassanid period?

Examining each of these issues will show that there is an interesting connection between the names of different cities and historical events in each of these cities during the Sasanian period.

The method of research about the topics of this article is as follows: First, all documents related to the Sassanid period are known to be written in the Sassanid Pahlavi script After that, by reading the Sassanid Pahlavi script, the compound names of the cities are extracted from these documents.

Currently, in the inscriptions and seals left from the Sassanid period, there are compound names of the cities, which are usually called Rika Ghislen and Philippe Gineau. Therefore, they can be matched with the abbreviations engraved on the coin to understand the compound city names. Also, by studying the historical event of the kings in whose mosques these abbreviated names are mentioned, we can get the motivation of naming the cities and their type of activity.

Evidences and reports indicate that the motive of naming compound cities is directly related to the historical events of the related kings.

In this research, compound names are found in Sassanid mosques, which are inserted in the form of abbreviated names. And it makes the list of compound names used in the coins clear, which has not been done in any mint so far.

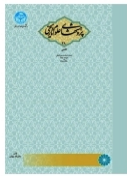
Of course, this does not mean that the names of the cities of all abbreviations have been found, but some abbreviations such as WYHC are still ambiguous among numismatists and various opinions have been expressed about it. As mentioned, the identification of new compound names led to the recognition of more mints in this direction, some of which were not known in numismatics until now.

Also, the abbreviations written on the back of the coins as the name of the mint by Sassanid engravers, were registered with composite names that were obtained from inscriptions, seals and Pahlavi texts, and this is unprecedented. In fact, these signs have been identified and recorded with reference to Sasanian seals.

The result of this research is: the compound names chosen for the cities were never without reasons and these reasons were important for the kings. Because on the other hand, the builder of the city sought to put his name on the city to express that he is the developer of that city and on the other hand, he wanted to rule his ideas and ideology in the city. All these factors were involved in compound naming of a city, and these reasons were political and propaganda.

Also, more important than these cases are the publication of relatively long compound names, which should be published by numismatists at the mint throughout the internal and external borders of Iran.

Therefore, in general, the research conducted on the names of compound cities, which consist not only of two words, but also of three or four words, made it clear to us which city the abbreviated name on the coin belongs to. Also, in which geographical region is that city located and what is the reason and motivation for this compound name for each city.

بهره‌گیری از نام‌های مرکب در نام‌گذاری ضرابخانه‌های ساسانی با استناد به مسکوکات،

مهرها و متون پهلوی

حکیمه احمدی‌زاده شندی^۱، رضا شعبانی^۲، جواد هروی^۳

ahmadizadehhakime@gmail.com

shabani.r.1317@gmail.com

mr.javadheravi@gmail.com

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران پیش از اسلام، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه:

۲. نویسنده مسئول استاد گروه تاریخ، دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران. رایانامه:

۳. دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله

چکیده

برپایه اسناد بجا مانده از دوره ساسانی چون کتیبه‌ها، مهرها و متون پهلوی بر ما مشخص می‌شود که گزینش نام‌های مرکب برای شهرها در این عصر بسیار رواج داشته است. شواهد نشان می‌دهد نام شهرهای ایران ساسانی که به صورت مرکب انتخاب می‌شد، از ترکیب دو یا سه واژه و حتی بیشتر نیز بوده است. ایرانیان در این دوره از تاریخ، علاوه بر نام شهرها در ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی و حتی نظامی، از این شیوه نام‌گذاری پیروی می‌نمودند. ما مشاهده می‌نماییم به سبب اهمیت سنت شهرسازی در عصر ساسانی و مبحث نام‌گذاری آن شهرها، شاهنشاهان ساسانی از نام خود برای نام‌گذاری شهرهای نوینیا بهره می‌بردند. بدین صورت که نام انتخاب‌شده نامی ترکیبی بوده است که یک جزء آن نام پادشاه سازنده آن شهر بود. به یمن همین روش نام‌گذاری است که امروزه نام مرکب شهرهای فراوانی از عصر ساسانی برایمان به یادگار مانده است. اکنون ما با بررسی نشانه‌های اختصاری نام‌های مرکب شهرها که در مسکوکات ساسانی بجای مانده و همچنین تطبیق آنها با کتیبه‌ها، مهرها و متون پهلوی ساسانی که حاوی ریخت کامل این شهرهای با نام مرکب هستند هم نشانه‌ی اختصاری مختص به این نام‌ها را به دست خواهیم آورد و هم موقعیت جغرافیایی دقیق آنها را شناسایی خواهیم نمود. تحقیق بر این مسأله همچنین نشان خواهد داد یک نام مرکب که متشکل از دو، سه و یا حتی چهار واژه است، با اهدافی چون تبلیغات سیاسی شاهان به شکل نام اختصاری در معرفی نام شهرها صورت می‌گرفته است.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۳/۲۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۸/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۹/۲۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۰۹/۳۰

واژه‌های کلیدی: ساسانیان، مسکوکات، ضرابخانه مرکب، مهرها، متون پهلوی.

استناد: احمدی‌زاده شندی، حکیمه، شعبانی، رضا، هروی، جواد: (۱۴۰۲). بهره‌گیری از نام‌های مرکب در نام‌گذاری ضرابخانه‌های ساسانی با استناد به مسکوکات ساسانی، مهرها و متون

DOI: 10.22059/jhss.2023.359721.473638.

پهلوی: پژوهشهای علوم تاریخی، سال ۱۵، شماره ۳، پاییز، شماره پیاپی ۳۵- (۱-۲۲).

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

چنان‌که از شواهد تاریخی برمی‌آید، در ایران باستان ترکیب واژه‌ها در جهت نام‌گذاری اشخاص و القاب و حتی یک شهر و ناحیه عملی رایج و یک ویژگی زبانی و ادبی مهم شمرده می‌شده است. در واقع، نام‌گذاران با انتخاب نام‌های مرکب، هم به فصاحت، بلاغت و معنادار شدن نام می‌اندیشیدند و هم تبلیغات سیاسی و اجتماعی خاصی را با گزینش یک نام مرکب در معرض نمایش همگان می‌گذاشتند. بر پایه اسناد تاریخی از عصر هخامنشی، نام‌های مرکب بسیاری به ما رسیده است. خود نام داریوش، به صورت داری+وهو Dārayavahu و یا نام دیگری چون بگ+بوخش Bagabuxša نام یکی از یاران داریوش، از اسامی مرکب هستند.

با فروپاشی هخامنشیان و روی کار آمدن دودمان اشکانیان، شواهدی داریم که گزینش نام‌های مرکب باز هم در میان این قوم ایرانی تداوم داشت. نام‌هایی چون سروش‌دات و تیردات، که در سفالینه‌های نسا مانده، مرکب هستند. گویا نهادن نام‌های مرکب با پیامی خاص به نام شهرها نیز ورود پیدا کرد. شهرهای بلاش‌گرد و مهردادکرت که نام سازنده آن را معرفی می‌نمایند، از این جمله نام‌ها هستند.

با فروپاشی سلسله اشکانیان و روی کار آمدن دولت ساسانی، این سنت در میان ساسانیان نیز ادامه یافت و فراگیر شد، چنان‌که روشن است این سنت در عصر ساسانی بسیار پویا شد و ما شاهد نام‌ها، نام‌جای‌ها، القاب و غیره به صورت مرکب در نزد ساسانیان هستیم. بدین ترتیب این واژه‌های مرکب، هم می‌توانستند بیانگر شهری راهبردی (استراتژیک) باشند که دلیل تصرف آن شهر بود مانند شهر وه-انتیوک-شاپور که پس از تسخیر و تخریب شهر انطاکیه توسط شاپور اول ساخته شد و یا در جهت زنده‌نامی سازنده آن شهرها، که انبوه شهرهای ساخته شده به دست شاهان ساسانی که آگاهانه نام خودشان را بر آن نهادند گواه آن است؛ اما اکنون شهرهایی که بدین شکل با واژه‌های مرکب نام‌گذاری می‌شدند به سبب اهمیت آنها می‌بایست به تولید پول پرداخته و در مقام ضرابخانه فعالیت می‌کردند. به دنبال آن، این نام‌های بلند می‌بایست با نشانه‌های اختصاری در فضای محدود سکه‌ها معرفی می‌شدند که این به خودی خود مسأله‌ای دیگر را به وجود می‌آورد.

تاکنون محققان بسیاری در بررسی‌های سکه‌شناختی خود اقدام به معرفی نام اختصاری ضرابخانه‌ها که در پشت سکه‌ها درج می‌شد نموده‌اند. پیش‌ترها محققانی چون پاروک، دومورگان، گوبل و لوکونین به معرفی و تنظیم جداولی از ضرابخانه‌ها پرداختند. بررسی بر روی ضرابخانه توسط محققان دیگری چون آرام، مشیری، ملک و شیندل هم ادامه یافته و همچنان نیز بحث و بررسی بر روی ضرابخانه‌ها ادامه دارد، اما تاکنون هیچ‌یک از محققان نامبرده

به صورت مجزا به نام‌های مرکب ضرابخانه‌ها، معرفی، بررسی پدید آمدن و نهایتاً دسته‌بندی آنها نپرداخته‌اند.

اکنون هدف از این پژوهش، بررسی نام‌جای‌های مرکب ضرابخانه‌ها و شناخت جغرافیای دقیق آنها خواهد بود که در کنار آن، همچنین انگیزه نهاندن نام‌های مرکب بر ضرابخانه‌های ساسانی مورد تحقیق قرار خواهد گرفت. در کنار این‌ها به دست آوردن قدمت تاریخی برخی شهرها و همچنین دگرگونی و سیر تحول نام‌های ضرابخانه‌ها در گذر زمان و دوران حکمرانی هر پادشاه از دیگر دستاوردهایی است که ما با بررسی نام‌جای‌های ضرابخانه‌های مرکب بدان دست خواهیم یافت.

۲. نام‌جای‌های مرکب

آن‌طور که از اسناد باستانی به دست می‌آید، به کار بردن واژه‌ها و نام‌های ترکیبی و یا مرکب، یک سنت کهن در زبان ایرانیان باستان بوده است (مولایی، ۱۳۹۸: ۸۵). ما در کتیبه‌های هخامنشی به واژه‌ها و نام‌های مرکب بسیاری برمی‌خوریم که نشان می‌دهد این‌گزینه‌ها نام از ترکیب دو و یا سه واژه و یا بیشتر مورد توجه ایرانیان باستان بوده است. برای مثال، داریوش در جایی از کتیبه بیستون از عنوان *ušabāri* به معنی «شتر بُرده» یا «سوار بر شتر» استفاده نموده است. چنان‌که معلوم است این یک نام مرکب از دو واژه *ušā* به معنی شتر + *bāri* به معنی بردن است که جمعاً تشکیل یک واژه مرکب را داده و معنی یادشده را نیز دست می‌دهد (مولایی، ۱۳۹۹: ۱۵۹). این مورد در کتیبه‌های هخامنشی در میان نام‌های خاص هم دیده می‌شود. نام یکی از سرداران داریوش اول، چنان‌که در کتیبه بیستون به دست می‌آید، *vindafarnah* نام داشته است. روشن است این نام ترکیبی متشکل از دو جزء *vinda* به معنی یابنده + *farnah* به معنی فره است که به اتفاق تشکیل یک نام مرکب را داده و به معنی «یابنده فره» است (مولایی، ۱۳۹۹: ۳۷۶). از این نمونه واژه‌ها و نام‌های مرکب در زبان فارسی باستان بسیار دیده می‌شود.

حال وقتی بررسی بیشتری به عمل می‌آوریم، می‌بینیم وجود نام‌های مرکب بسیاری چون نام *اهورامزدا* خدای بزرگ ایرانیان باستان که در *اوستا* هم مشاهده می‌شود (مولایی، ۱۳۹۹: ۳۷۶) این را بر ما معلوم می‌دارد که بپذیریم به‌طور کلی گزینش و به کاربری نام‌های مرکب در پیش از عصر هخامنشیان در سال‌هایی دور، که آن را دوره‌ی باستانی ایران می‌شناسیم، وجود داشته است. چرا که به لحاظ زبان‌شناسی زبان اوستایی و زبان فارسی باستان هر دو از یک خانواده و منشعب از یک زبان مادر هستند که آن را امروز با نام ایرانی باستان می‌شناسیم (ارانسکی، ۱۳۷۸: ۴۳). بدین ترتیب این سنت بکار بردن نام‌های مرکب از همان ایرانی باستان به این زبان‌ها رسیده است. بعد از هخامنشیان یعنی در عصر اشکانیان نیز نام‌های مرکب شهرهایی چون مهرداد-کرت (ویسوهوفر، ۱۳۷۷: ۱۶۴) وجود داشت که بر پشت سکه‌های مهرداد چهارم درج شده است (دیلمانی، ۱۳۹۶: ۱۶۲).

به هر ترتیب، این سنت به ساسانیان هم رسیده، حال مسأله پیرامون نام‌های مرکب شهرها و ضرابخانه‌ها در سکه‌ها و مهرهای ساسانی است که چنان‌که گفتیم تاکنون به صورت مجزا بدان پرداخته نشده است و جای تحقیق و بررسی بسیار دارد. چرا که گزینش یک نام مرکب یعنی صدور اجازه‌ی ساخت و راه‌اندازی ضرابخانه‌ای جدید که باید نویسه‌هایی از آن در قالب نام اختصاری در پشت سکه‌ها درج می‌شد.

علاوه بر این موضوع، پدید آمدن نام‌جای مرکب و درج نام آن بر پشت سکه‌ها نیز این اجازه را به ما می‌دهد تا جغرافیای به نسبت روشنی از ضرابخانه‌ها و فعالیت آنها در دوران حکمرانی هر پادشاه را به دست آورده و میزان تسلط شاهان بر شهرها و مناطق راهبردی کشور را روشن نماییم. در کنار این‌ها به دست آوردن قدمت تاریخی برخی شهرها و همچنین دگرگونی و سیر تحول نام‌های سکه‌خانه‌ها در گذر زمان و دوران حکمرانی هر پادشاه از دیگر دستاوردهایی است که ما با بررسی نام‌جای‌های ضرابخانه‌های مرکب بدان دست خواهیم یافت.

در ایران عصر ساسانی — چنان‌که از متون پهلوی (آسانا، ۱۳۷۱: ۶۳، ۶۵، ۶۸؛ کارنامه اردشیر بابکان، ۱۳۹۷: ۴۷، ۴۹)، کتیبه‌ها (عریان، ۱۳۹۲: ۷۰) و مهرها (Gyselen, 2002, 40) به دست می‌آید — اغلب نام شهرها به صورت مرکب یا واضح‌تر از ترکیب دو یا سه واژه و یا بیشتر انتخاب می‌شده است. این سنت باعث می‌شد این نام‌های مرکب به عنوان نام ضرابخانه‌ها با گزینش نویسه‌هایی از نام کلی این شهرها بر روی سکه‌ها درج گردد. اگرچه سنت درج نام ضرابخانه در اوایل عصر ساسانی چندان مهم نبود و شاهان اولیه چندان علاقه‌ای به درج نام شهرها بر روی مسکوکات خود نداشتند، اما از اواسط عصر ساسانی از زمان بهرام چهارم (۹۹-۳۸۸) و بعد از آن، گویی درج نام ضرابخانه‌ها چنان مصوب شد که تا پایان عصر ساسانی تداوم یافت (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۶). تقریباً از اواسط این دوره، ضرابان سکه به دستور سازمانی چون امور مالی، که در دربار حضور داشت و در مقام مدیریت مرکزی بود (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۹)، موظف بودند به درج نام شهرهای مرکبی که از پیش بنیان نهاده شده بودند اقدام نمایند.

اکنون به‌طور کلی ضرابخانه‌های مرکب از ابتدای راه‌اندازی سلسله ساسانی تا پایان آن را به

سه دسته می‌توان تقسیم کرد:

۳. نام‌جای‌های مرکب توأم با نام شاهنشاه

نخست نام‌های مرکبی از شهرهای دارای ضرابخانه که این نام‌ها توضیحی بوده و توأم با نام شاهنشاه بوده است. این شهرها توسط شاهان ساسانی ساخته و یا توسط ایشان بازسازی شده و در نتیجه به اسم ایشان نیز نام‌گذاری شده است (دریایی، ۱۳۹۹: ۱۴۶). هدف از نام‌گذاری، توضیح این مطلب است که شهر نام‌برده به دست چه شخصی بنا شده است. علت این علاقه ساسانیان بی‌شک نخست به دلیل توجه به سنت پسندیده شهرسازی و آبادانی در کیش ساسانیان بود

(پیگولوسکایا، ۱۳۷۲: ۱۵۹). همچنین از دیگر دلایل این کار انگیزه زنده‌نامی این شهروندان می‌توانست باشد. به هر حال تثبیت شهرها ویژگی اصلی برنامه کشورداری ساسانیان بود که نشان‌دهنده تعهد شاهان این دوره به ساخت یا بازسازی شهرهایی با نام خود ایشان است (دریایی، ۱۳۹۹: ۴۶). به هر ترتیب، دلیل این عمل هرچه باشد امروزه نام‌های بسیاری از شهرهای ساسانی به‌جای مانده است که نام شاه سازنده یا آبادارنده آن بر روی آن شهرها مشاهده می‌شود؛ اما در مورد شهرهای مرکب توأم با نام شاه، مهرهای به‌جامانده از عصر ساسانی — از آنجا که نام کامل شهرها را بر خود دارند و دارای همان نشان در مرکزشان هستند — بیشتر روشن‌کننده آن هستند که شهر مورد نظر متعلق به نام کدام پادشاه است. اصلاً با اتکا بر سررشته‌های مهرهای ساسانی است که ما به انبوهی از نام شهرهایی که شاهان ساسانی نام خود را بر آن نهاده‌اند پی می‌بریم (گوبل، ۱۳۹۴: ۴۳۹). اکنون در اینجا ما نام شماری از این شهرها را که گیزلن به آنها پرداخته و معرفی نموده به میان می‌آوریم.

اردشیر بابکان، بنیان‌گذار سلسله ساسانی، در سازندگی و آبادانی شهرها و یا شاید برگردان نام آنها بسیار دست داشته که به قول مسعودی ولایت‌ها پدید آورد و شهرها ساخت که به نام او معروف شد (مسعودی، ۱۳۷۴: ۱/۲۴۳)؛ «وه - اردشیر» wēh- ardaxšīr، «اردشیر - خره» یا «فره - اردشیر» ardaxšīr-xwarrah (Gyselen, 1989, 113) از جمله شهرهای مرکب توأم با نام اردشیر (۴۰-۲۲۴) هستند. پسر وی شاپور اول (۷۰-۲۴۰) که ادامه‌دهنده راه وی و تثبیت‌کننده پادشاهی ساسانی است نیز شهرهای بسیار بنا نهاده و نام خود را بر روی آنها نهاد (دریایی، ۱۳۹۹: ۴۶) و تشکیل ضرابخانه‌هایی با نام مرکب را داده است. این شهرها نیز شامل «ایران - خوره - شاپور» Ērān-xwarrah-šābuhr، «وه - اندیوگ - شاپور» wēh- andyōg- šābuhr و غیره هستند (Gyselen, 1989, 114).

در ادامه این اقدام شاپور و اردشیر، جانشینان ایشان نیز در زنده‌نامی خود از نیاکان خود پیروی نموده‌اند. یزدگرد اول (۴۲۰-۳۹۹)، «ایران - خره - یزدگرد» Ērān- xwarrah- yzddgrd را در زنده‌نامی خود تثبیت نمود (Gyselen, 1989, 115)؛ و پیروز (۸۸-۴۵۹)، شهر «شهر - رام - پیروز» šahr-rām-pērōz را پدید آورد (Gyselen, 1989, 118).

قباد یا کواد اول، که یکی از شاهان خوشنام در شهرسازی و آبادانی بود، به مانند اجداد خود شهرهایی را پدید آورده (اصفهانی، ۱۳۴۶: ۵۴). از این شهرهای توأم با نام کواد می‌توان به «وه - کواد» wēh-kawād (Gyselen, 1989, 116)، «ایران - آسان - کر - کواد» Ērān-āsān-kar-kawād، «وه - از - امید - کواد» wēh-az-āmīd-kawād (Gyselen, 1989: 112)، «ایران - وینارد - کواد» Ērān- wīnnārd - kawād اشاره کرد (Gyselen, 2002: 75).

خسرو اول (۷۹-۵۳۱) و خسرو دوم (۵۹۱-۶۲۸) نیز در این کار دست داشته‌اند شهرهایی چون «وه - اندیو - خسرو» wēh-Andyōg- husraw (کریستن‌سن، ۱۳۸۴: ۲۷۷)، «گیلان - خواست - اپرویز - خسرو» gēlān-xwāst-abarwēz-husraw (Gyselen, 1989: 114)، «خسرو - شاد - کواد» husraw-šād-kawād، «خسرو - شاد - هر مزد» husraw-šād-ōhrmazd (Gyselen, 2002: 41) از آن دسته‌اند. فزون بر این‌ها، نام‌های دیگری از شهرهایی توأم با نام شاهنشاه سازنده یا آبادکننده وجود دارد که بررسی آن در این تحقیق نگنجدید و تا همین مقدار بسنده می‌کنیم.

حال، همه نام‌های مرکب شهرهایی که در مهرهای ساسانی نام آنها پدیدار است بی‌شک دارای ضرابخانه بوده و نشانه اختصاری خود را داشتند. اکنون مسأله نام اختصاری این ضرابخانه‌های مرکب مورد توجه است. وجود چندین شهر با نام مرکبی که جزء اول آنها نیز یکسان است چگونه بر روی سکه‌ها قابل بازشناسی است؟ پاسخ این پرسش چند راه حل دارد. نخست رویدادهای تاریخی هر پادشاه شاید بتواند تا حدی راهگشا باشد. سپس مسأله سبک‌شناسی و استحقاق فنی قالب‌زن سکه است که با آن نیز شاید بتوان سره را از ناسره تمیز داد؛ اما با توجه به این‌ها باید گفت گاه پاسخ قطعی نیست. برای نمونه، برای نشانه WH ناگزیریم جاهای بی‌شماری در دوره ساسانی را که با WH شروع شده است - مانند وه‌اردشیر wēh ardaxšīr (لوکونین، ۱۳۹۳: ۱۰۳) وه-اندیوگ-شاپور wēh-Andyōg- šābuhr (Schindel, 2014: 11)، وه-از-امید-کواد wēh-az-āmīd-kawād - را مد نظر قرار دهیم (Schindel, 2014: 11) (Malek, 2013, 483).

۴. نام‌های مرکب توأم با دلایل سیاسی و نظامی

دسته دوم شماری از نام‌های مرکب از ضرابخانه‌هایی هستند که علت پدید آمدن آنها مرتبط با دلایل سیاسی و نظامی است (گوبل، ۱۳۹۴: ۴۲۹) و به‌عنوان منطقه‌ای سوق‌الجیشی بنیان و گسترش یافتند و یا احیا گردیدند. دفاع از مرزها و ایجاد پایگاه‌های جنگی، یکی از وظایف عمده این دولت نظامی نیرومند به شمار می‌رفت (پیگولوسکایا، ۱۳۷۲: ۲۲۶). این دلایل تغییری را در روند تاریخی جغرافیای ایران ساسانی اعمال می‌کرد و باعث پدید آمدن شهرها و مناطق جدیدی در کشور می‌شد. شهرهایی که شاید برای ساسانیان نقش ضرابخانه اضافه و مازاد را جهت تأمین پول مورد نیاز و مستمری سربازان ایفا می‌کردند (گوبل، ۱۳۹۴: ۴۲۹)؛ اما بعدها با هجوم اعراب همین ضرابخانه‌ها در نقش پایگاه مهاجمان برای فتح کامل استان شاهی فعالیت می‌نمودند و مبالغ زیادی از درهم‌های ساسانی هم به دست ایشان می‌افتاد (گوبل، ۱۳۹۴: ۴۴۰). به واقع مهاجمانی که در صدد تصرف یک استان بزرگ شاهی چون کرمان، مرو و یا غیره بودند ابتدا به شهرهای کوچک دارای ضرابخانه یورش برده و آنجا را تصرف می‌کردند تا هم پایگاه نظامی خود

را جهت تهاجم‌های بعدی در آن مستقر کنند و هم با فعالیت ضرابخانه آن شهر، پول مورد نیاز لشکرکشی‌های خود را تأمین کنند.

در صورت درستی نظریه فوق، مشاهده می‌کنیم دارای ضرابخانه بودن یک شهر تا چه حد می‌توانست مهم باشد و حتی می‌توانست مسیر لشکرکشی مهاجمان را تغییر دهد. پس، نام مرکب این ضرابخانه‌های خرد می‌توانست انگیزه فتح را برای مهاجمان به وجود آورد.

پیرامون نام‌جای‌های مرکب دسته دوم که بدان می‌پردازیم باید گفت، نخست آن‌طور که روشن است این نام‌ها با ترکیب از نام یک استان شاهی پدید می‌آیند که این به خودی خود مورد اهمیت بود. استان‌های کرمان که در کتیبه شاپور یکم به صورت *krmān* (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند دوم / ۶۵) و مرو هم به صورت *mlwγ* آمده است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند دوم / ۶۵) هر کدام شاهزاده‌نشین بوده و استان شاهی محسوب می‌شدند و چنان که معلوم است در مقاطعی دستور می‌یافتند که اقدام به بازگشایی ضرابخانه‌هایی نمایند که توأم با نام استان شاهی باشند. علت اجازه به این استان‌ها همانا اهمیت سیاسی، نظامی و تجاری این استان‌ها بود که به تعدادی از این استان‌ها خواهیم پرداخت.

۱-۴. ضرابخانه مرو *marw* = *mlwγ* (Schindel, 2014: 11)

استان مرو به همراه نیشابور و بلخ و هرات از نواحی بزرگ خراسان است (ابن حوقل، ۱۳۶۶: ۱۶۶). مرو با لقب شاهیان خود که در منابع تاریخی آمده است یکی از مناطق مهم در اعصار باستان بوده است (اصطخری، ۱۳۴۰: ۲۰۵). این شهر چهارراه بزرگ تجارت و بازرگانی و مرکزی برای پایگاه‌های نظامی سلسله‌های پادشاهی برای تقابل‌های مرزهای شرقی کشور بوده است (فرای، ۱۳۶۲: ۵۹). این استان در دوره ساسانی یک استان شاهی نیز محسوب می‌شده است (ابن‌خردادبه، ۱۳۷۱: ۳۳) و چنان‌که در کتیبه شاپور اول در کعبه زرتشت به میان آمده است یکی از پسران اردشیر بابکان که هم‌نام اوست، فرمانروای همین مرو بوده است که به اردشیر مروشاه معروف است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند ۲۳ / ۷۲). در سال‌های آغازین برآمدن سلسله ساسانی، که هنوز درج نام ضرابخانه‌ها در سکه‌ها مرسوم نبود، نخست نام همین مرو است که بر روی مسکوکات شاپور اول درج می‌شود (لوکونین، ۱۳۹۳: ۲۹۵) و پس از او هم در مسکوکات پسرش، بهرام یکم (۴-۲۷۱ م)، دیده می‌شود (آرام، ۱۳۹۲: ۳۲). این اشاره‌ها، که تنها گوشه‌ای از اهمیت فزاینده استان شاهی مرو بود، باعث می‌شد که ضرابخانه‌های خرد دیگر پیرامون این شهر و مرکب از نام همین مرو نیز راه‌اندازی شوند. این موضوع موافق عنوان مقاله دست‌کم به پیدایی یک ضرابخانه با نام مرکب انجامید؛ مرو رود *mlwLwt = marw-rud*. چنان‌که از نام مرو رود پیداست این ضرابخانه مرکب متشکل از دو جزء مرو+رود است. بررسی‌هایی که از نشانه‌های به‌جا مانده از این ضرابخانه به دست می‌آید از همان عصر ساسانی پدید آمده و نام آن به‌طور

کامل بر پشت سکه‌ها حک شده است (Mochiri, 1977: 2/104) و فعالیت آن تا پس از فروپاشی ساسانیان و روی کار آمدن حکام اموی به خط پهلوی نیز ادامه می‌یابد (رضایی باغبیدی، ۱۳۹۳: ۱۰۹). پیش‌تر اشاره کردیم هنگام تسخیر شهر مرو احتمالاً مکان اولیه تصرف فاتحان برای فتح نهایی مرو همین شهر مرو رود بوده باشد، چرا که فعالیت این ضرابخانه هنوز پس از فروپاشی ساسانیان در زمان حکام عرب تداوم یافته بود (De Morgan, 1913: 76).

پیدایی گاه و بیگاه این ضرابخانه در عصر ساسانیان نشان می‌دهد هرگاه مرزهای شرقی کشور دستخوش آماج تهاجم بیگانگان شده و لشکرکشی دولت مرکزی به حدود شرقی آغاز می‌شود ضرابخانه مرو رود نیز در کنار ضرابخانه اصلی مرو برای تولید پول شروع به فعالیت کرده و هرگاه از جدال‌های شرقی کاسته می‌شد این ضرابخانه موقتاً غیرفعال می‌شده است. ضرابخانه دیگر توأم با نام مرو، که تنها در هنگام دو پادشاه ساسانی هرمزد چهارم و خسرو دوم پدیدار می‌شود، «مرو - وینارد» (Mochiri, 1977: 2/105) چنان‌که از نام آن پیداست این ضرابخانه مرکب و متشکل از دو واژه مرو و وینارد است. جزء اول که نام شهر معروف مروشاهیگان و جزء دوم وینارد از مصدر ویناردن winārdan به معنی منظم کردن و آراستن است (مکنزی، ۱۳۷۳: ۱۵۹). معنی این نام مرکب به شکل مرو آراسته یا مرو آراسته‌شده و مرتب‌شده است. این معنی نشان می‌دهد شهر دیگری در حوالی مرو ساخته شده است که به‌زعم باور سازنده زیباتر از مرو - شاهییگان است. سازنده این شهر هم احتمالاً می‌بایست پادشاهی باشد که برای نخستین بار نام این شهر در سکه‌های او پدیدار شده باشد. این پادشاه هرمز چهارم است (Mochiri, 1977: 2/105). اگر این عقیده را نپذیریم باید بگوییم این شهر پیش از هرمز چهارم توسط پادشاه یا فرمانروای محلی دیگری ساخته شده بود و در عصر پادشاهی هرمز چهارم ضرابخانه‌ای در آن برای تولید پول فعال شد.

۲-۴. ضرابخانه KLMAN

کرمان از جمله استان‌هایی است که در منابع تاریخی شاهزاده‌نشین سلسله ساسانی بوده است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند ۷۲/۲۳). به نقل از ابن‌خردادبه نام کرمان در فهرست استان‌هایی است که اردشیر بابکان به آنها لقب شاهی اهدا نمود (ابن‌خردادبه، ۱۳۷۱: ۳۳). این استان از مناطق مهم و با اهمیت در آغاز کار ساسانیان بود. اردشیر بابکان، بنیان‌گذار سلسله ساسانی، از همان ابتدا به این استان دست انداخت که موجب پدید آمدن داستان معروف هفتوادِ کرم‌خدای شد (مشکور، ۱۳۷۱: ۶۲۰). این نام و داستان آن در *کارنامه اردشیر بابکان* و حتی *شاهنامه فردوسی* به میان آمده است. در این منابع اشاره شده است اردشیر با دستی از غیب، که وی را برای غلبه بر حاکم کرمان یاری کرد، کرمان را متصرف شده است (کارنامه اردشیر بابکان، ۱۳۹۷: ۶۹-۵۵؛ شاهنامه فردوسی، ۱۳۹۳: ۳۶۱). داستان اگرچه جنبه افسانه‌ای به خود گرفته است اما هسته اصلی داستان

یعنی یورش اردشیر به کرمان بی‌شک حقیقی است (فرای، ۱۳۹۴: ۲۲۱)؛ چرا که بر پایه کتیبه شاپور، اردشیر یکی دیگر از پسران همانم خود را به فرمانروایی کرمان گمارد و نام او به صورت «اردشیر کرمانشاه» ثبت است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند ۷۲/۲۳). بی‌شک کرمان در آن اوان حامی و وفادار دولت در حال انقراض پارت‌ها بوده است که در برابر دولت نوپای ساسانی اندکی ایستادگی نمود، چنان‌که طبری می‌گوید: اردشیر سوی کرمان شد و پادشاهی به نام بلاش آنجا بود با او جنگی سخت کرد و او را کشت. سپس یکی از پسران خود را که اردشیر نام داشت بر حکومت کرمان گمارد (طبری، ۱۳۶۲: ۲/۵۸۲). این کار را اردشیر در مورد دیگر استان‌های وفادار به پارت یعنی سیستان، مرو و گیلان هم نمود. پس از مرگ اردشیر، پسر او شاپور اول چنان‌که در کتیبه خود ذکر می‌کند یک بار دیگر به کرمان لشکر کشید و از آنجا گذشت و برادر خود «اردشیر کرمانشاه» را در مقام خود ابقا کرد چراکه نام او به‌عنوان حاکم کرمان همچنان در میان کارگزاران عصر شاپور به میان آمده است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند ۷۳/۲۵).

پس مشاهده می‌کنیم کرمان نیز شاهزاده‌نشین است. این شاهزاده‌نشینی کرمان بی‌شک به دلیل اهمیت فراوان این استان است که موجب پیدایی ضربخانه‌های مرکب توأم با نام کرمان می‌شود. نشانه این شهر بر روی مسکوکات به صورت KL است (Malek, 2013, 479). اعراب نام این ضربخانه را به‌طور کامل بر روی سکه‌های خود می‌آوردند (Paruck, 1976, 158). مهرهایی نیز طی دسته‌بندی گیزلن با نام kirmān بجا مانده است (Gyselen, 1989: 116). ضربخانه‌های این شهر ذیل نام استان بزرگ کرمان به فعالیت خود ادامه می‌دادند و با نام کرمان تشکیل یک ضربخانه با نام مرکب را می‌دادند. حال به معرفی این شهرها و ضربخانه‌های آنجا می‌پردازیم. از جمله این شهرها نخست گرم-کرمان است که نشانه آن بر روی سکه‌های ساسانی با حرف‌های GLM دیده می‌شود و معرف نام garm kirmān است؛ که از قرار معلوم در مواقع نیاز دولت ساسانی شروع به فعالیت می‌کرده است. ما در مسکوکات ساسانی اگرچه نام اختصاری GLM را برای گرم کرمان garm-kirmān داریم اما وجود سکه‌های عرب ساسانی که بر روی آن، نام کامل گرم کرمان با حرف‌نوشت glm-krmn نوشته شده است (رضایی باغبیدی، ۱۳۹۳: ۳۹)، هم نشان می‌دهد فعالیت این ضربخانه، که در عصر ساسانی در مواقع نیاز سکه می‌زده، با ورود مهاجمان عرب به مانند پایگاهی برای آنها قرار گرفته است و شاید چنان‌که در مورد مروهای مرکب گفتیم، مکان اولیه فتح اعراب برای تسخیر کامل کرمان بزرگ بوده است. مهرهایی نیز با عنوان شهر گرم کرمان و سردکرمان گیزلن شناسایی کرده است (Gyselen, 1989, 64).

دیگر ضربخانه مرکب با نام کرمان، چنان‌که مهدی ملک نوشته است، مکانی نامشخص در استان کرمان است. این نشانه به‌صورت BN در مسکوکات مشاهده می‌شود. ما دریافت نام کامل مرکب این ضربخانه را مدیون سکه‌های عرب ساسانی هستیم که در این مسکوکات این نشانه را

به‌صورت KLMAN BN دارند (Malek, 2013: 447). پر واضح است که این ضرابخانه نیز یکی دیگر از شهرهای در حاشیه کرمان‌شاهی است که در مواقعی فعالیت ضرابخانه آن آغاز می‌گشته است. چنان‌که اشاره نمودیم، فاتحان عرب برای دست یافتن به کرمان‌شاهی ابتدا به این شهرها دست یافته‌اند و این شهرها را چون پایگاه عملیاتی خود حفظ نموده و بعدها پس از فروپاشی کامل ساسانیان هم از آن بهره برده‌اند. چنان‌که از منابع مستفاد می‌شود این‌که نام BN چه مکانی را معرفی می‌نماید بر ما معلوم نیست اما به هر صورت نشان می‌دهد این دو ضرابخانه در مواقع ضروری در کنار ضرابخانه شاهی کرمان شروع به فعالیت می‌کرده‌اند (بم؟).

ضرابخانه مرکب دیگر کرمان را ما با نشانه NAL می‌شناسیم، که معرف شهری تحت عنوان نار است که نام کامل NAL به کمک مسکوکات عرب ساسانی شناسایی شده. این نشانه در سکه‌های حکام عرب به‌صورت کرمان‌نار KLMAN-NAL به میان آمده است. چنان‌که ملک اشاره دارد این شهر بعدها به نرماشیر تغییر یافته و تا سده‌های اولیه قرون اسلامی به فعالیت خود ادامه داده است (Malek, 2013: 480).

ضرابخانه مرکب دیگر گنج-کرمان GNC- KLMAN است. نام کامل آن را نیز مدیون مسکوکات عرب ساسانی هستیم. پاروک شماری از مضروب‌ات ساسانی با نشانه GNC را ضبط کرده است (Paruck, 1976: 153). واژه GNC در پهلوی به معنی گنج و گنجینه است (مکنزی، ۱۳۷۳: ۷۶) و مشیری نیز این نشانه را گنج کرمان دانسته است (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۶). شاید این شهر نقش خزانه استان شاهی کرمان را داشته است و یا شاید ساختمانی با اهمیت بسیار چون آتشکده‌ای معروف یا کتابخانه‌ای معروف در آن وجود داشته که سبب این نام می‌شده است.

چنان‌که بر ما معلوم است در عصر ساسانیان کرمان که استان شاهی است و در مرکز توجه دربار قرار داشته و در مواقع نیاز که این ضرابخانه‌های مرکب شروع به فعالیت می‌نمودند به سبب اهمیت نه‌چندان فزاینده در برابر نام کرمان تنها از همین دو تا سه نویسه اختصاری چون BN- GNC- NAL جهت تمیز دادن آن شهرها از هم استفاده می‌شد. به خودی خود این شهرها هم می‌بایست شهرت خاص خود را داشته باشند، چراکه سازمان امور مالی و حکاکان، لزومی برای درج حتمی نام کرمان را هم نمی‌دیدند؛ اما برای فاتحان عرب گویا اوضاع کمی فرق می‌کرد. آنها حصار یک استان شاهی و شاهزاده‌نشین را درهم شکسته بودند و برای آنان مهم بود که نخست پایگاه مفتوح اولیه خود را پاس دارند و نام آنجا را به‌صورت کامل درج نمایند. از طرفی این کامل‌نویسی را چون بزرگ‌نمایی فتوحات خود در جهت فتح استان شاهی ساسانی به معرض نمایش بگذارند. در این راستا شاید بتوان به این اندیشید که نهایتاً هم این شهرهای خرد به ساسانیان پشت کرده بودند. به هر رو، روشن است فاتحان عرب جهت نگاه داشتن اعتماد این شهرها نام کامل آنها را در کنار نام «کرمان بزرگ» در سکه‌ها درج می‌نمودند.

ضرابخانه‌های دیگری در دوره اسلامی که مرکب با نام کرمان هستند و توسط باغبیدی خوانده و معرفی شده‌اند، عبارت‌اند از: Klm'n-AT (ناشناخته)، Klm'n-ANW (ناشناخته)، Klm'n-GY، Klm'n-hpyc (خبیص)، Klm'n-ANAN (استان کرمان)، Klm'n-AI (ناشناخته)، (رضایی باغبیدی، ۱۳۹۳: ۴۰).

فزون بر دو استان شاهی کرمان و مرو که نام شهرهای مرکبی توأم با نام آنها به‌جا مانده است استان‌های شاهی دیگری در عصر ساسانیان بوده‌اند که نام آنها به ما رسیده است اما دارای ضرابخانه‌های خرد توأم با نام آنها نبوده‌اند. چهار استان میشان، ارمینیه، سکستان و گیلان که نام آنها در کتیبه شاپور آمده است (کتیبه شاپور یکم در کعبه زرتشت، ۱۳۹۲: بند ۷۲/۲۰) و شاهزاده‌نشین بوده‌اند فاقد ضرابخانه‌های مرکب توأم با نام آنها هستند.

۵. نام‌جای‌های مرکب توأم با ایدئولوژی و نهادهای شاهان ساسانی

دسته سوم با نام‌های مرکبی که نمایانگر گرایش‌های ایدئولوژیک شاهان ساسانی و معرف دیوان و دستگاه اداری و کتابتی دولتی در سطح کشور ایران است (دریایی، ۱۳۹۹: ۱۴۷، ۱۳۴).

۱-۵. ضرابخانه KWN

نشانه دیگری در مسکوکات ساسانی وجود دارد که پیش از هر چیز گواه ضرابخانه‌ای با نام مرکب است. این نشانه که KWN است را پیش‌ترها، دمورگان در قالب ضرابخانه‌ای جداگانه ضبط کرده است (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۹)؛ اما با کشفیات بعدی چنان‌که گوبل در جدول مضروبات خود آورده است ما این نشانه را در جایگاه پیش‌نام شهرهای مهمی چون دربار داریم. نشانه KWN با ترکیب ضرابخانه پایتخت تشکیل ضرابخانه مرکب KWN-BBA را داده است (Schindel, 2014: 11). چستی این پیش‌نام ناروشن است؛ اما از آنجا که یک بار دیگر این پیش‌نام در آغاز نشانه شهر مهم دیگری چون ریو-اردشیر LYW-ALT آمده است نشان می‌دهد می‌بایست مختص جایگاه خاصی باشد.

در مورد معنی لغوی آن، معنای روشنی در فرهنگ‌ها برای KWN دیده نمی‌شود اما عنوان KWN در فارسی دری که به همراه عنوان مکان به‌صورت کون و مکان، به معنی بودن و هست، در ادب فارسی دیده می‌شود (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۲/۱۸۷۵۱) ما را به این اندیشه وامی‌دارد که شاید مکان شاهنشاه را نشان می‌دهد و جایگاه حضور شاه در آن سال در آن شهر باشد.

ریو-اردشیر که خود نام مرکب توأم با نام بنیان‌گذار سلسله ساسانی است شاید پیش‌تر در عصر اردشیر اول، آن زمان که هنوز اردشیر تیسفون را فتح نکرده بود، در جایگاه پایتخت ساسانی بوده باشد که عنوان KWN در ابتدای آن به‌صورت KWN-LYW به میان می‌آید (Paruck, 1976: 159) و می‌توان این‌طور در نظر گرفت که بعدها این KWN در ابتدای نشانه پایتخت، همان مکان استقرار شاه، در نظر گرفته شده باشد. این مورد که ساسانیان برای استقرار شاهنشاه

از نشانه‌هایی غیر از نام اصلی پایتخت استفاده کرده باشند بارها در این عصر تکرار شده است. KWN را موردتمان اشتقاقی از کی Kay اوستایی به معنی شاه گرفته و از آن‌جا که واژه kay, در سکه‌های ساسانی هم آمده وی KWN را ریخت دیگری از همین نام اوستایی دانسته و احتمالاً لقبی افتخارآمیز برای شهرهای مهمی چون BBA بوده است (Paruck, 1976: 159).

۲-۵. ضرابخانهٔ AYLAN

در مورد یک علاقه‌مندی دیگر ساسانیان در راستای به‌جا ماندن نام‌های مرکب شاهان صحبت کنیم. این موضوع مرتبط با اهمیت و ارجمندی نام ایران است. اردشیر پس از بنیان نهادن پادشاهی ساسانی این نام را بر روی سرزمین تحت پادشاهی خود نهاد و خود را به عنوان شاهنشاه ایران در کتیبه‌ها و سکه‌ها معرفی نمود (آرام، ۱۳۹۲: ۲۳)؛ که دارای تبار از ایزدان است و اکنون بر ایران مقدسی فرمان می‌راند که به نقل از *وندیداد* نخستین سرزمینی است که اهورامزدا آفریده است (وندیداد، ۱۳۸۴: ۵۸).

روشن است که پس از او جانشینان وی نیز این نام را گرامی می‌داشتند و می‌کوشیدند شهرهایی بنیان نهند که هم نام خود آنها و هم نام ایران توأمأ در کنار هم قرار گیرد. نخست پسر اردشیر، شاپور این کار را کرد و پس از تخریب شهر شوش به سبب طغیان مردمان آن‌جا شهر جدیدی بنیان نهاد و نام آن را «ایران - خره - شاپور» *Ērān- xwarrah- šābpuhr* معرفی نمود (کریستن‌سن، ۱۳۸۴: ۲۵۸). علاقه به نام ایران در میان شهریاران ساسانی همچنان تداوم یافت و یک‌بار دیگر یزدگرد اول (۳۹۹-۴۲۰) شهری بنا نهاد که نام آن «ایران - خره - یزدگرد» شد (آنتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۸). قباد اول (۳۵۱-۴۹۸) بیش از همه به این امر علاقه داشت و شهرهای بسیار را آباد کرد. وی شهرهای مهمی چون «ایران - وینارد - کواد» *Ērān- wīnārd- kawād* (آسانا، ۱۳۷۱: ۷۲) و «ایران - آسان - کر - کواد» *Ērān- āsān- kar- kawād* را بنیان نهاد (آسانا، ۱۳۷۱: ۶۸). علاقه به نام ایران و قرارگیری نام شاهان در کنار این نام ارجمند از دلایل پدید آمدن این نام‌های مرکب است. امروزه در مسکوکات ساسانی هم صورت کامل نام ایران و هم صورت اختصاری آن برای معرفی نام ضرابخانه‌ها به‌جای مانده است که به شکل‌های AY, AYLAN, AYL (Schindel, 2014:10) و AYLA است (آنتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۸). برخی شاهان ساسانی چون کواد و خسرو اول و خسرو دوم حتی شعاری تحت آبادکنندهٔ ایران را بر سکه‌های خود درج نمودند که بی‌شک در راستای همین انگیزه‌ای است که بدان پرداختیم.

۳-۵. ضرابخانه‌ی DYW

و اما در پایان اشاره به یک مجموعه دیگر از نام‌های مرکب ضرابخانه‌های ساسانی جالب توجه است. نام مرکب این ضرابخانه‌ها اگرچه متشکل از نام دو شهر نیست اما به کمک مرکب بودن این نام‌ها می‌توانیم به جغرافیای تقریبی آنها پی ببریم. نام این ضرابخانه‌ها — با ملاحظه بر روی

مسکوکات کواد که حاوی این نشانه‌ها هستند و با تطبیق و نظر به ریخت پهلوی که پاروک از این نشانه‌ها ارائه داده است (Paruck, 1976: 151-152) — چهار تا هستند که سه ضرابخانه مرکب اول موافق با خوانش گارنت (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۶) و ضرابخانه چهارم موافق با خوانش دریایی به شرح زیرند:

الف. DYW-AT

ب. DYW-AS

پ. DYW-KR

ت. DYW-XW

آنچه در این نام‌ها بیش از هر چیز خودنمایی می‌کند سه نویسه آغازین آنهاست که همه به شکل DYW هستند. این نام بی‌شک می‌بایست واژه اختصاری و خلاصه‌شده دیوان $dyw'n=dēwān$ باشد که منظور دستگاه دبیری و دیوانی کشور است. دیوان به همین ریخت در متون پهلوی هم به میان آمده است و به معنی همان دبیری و دیوان و مجموعه نوشته‌ها (مکنزی، ۱۳۷۳: ۶۴) که اعم از اسناد دولتی باشد است. پس ما در اینجا با نام مرکبی روبه‌رو هستیم که معرف دیوان و دستگاه اداری و کتابتی دولتی در سطح کشور ایران است. بر این عقیده، دو نویسه پایانی در این نام‌ها بی‌شک نام اختصاری شهرهایی است که این دیوان‌های دولتی در آن قرار دارند. دریایی کوشیده است این چهار نشانه را در حکم چهار بخش: شمال، جنوب، شرق و غرب کشور قلمداد نموده و آن را مرتبط با چهارگوشه نمودن کشور به دست قباد اول (۴۹۸-۵۳۱) برشمرد (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۷). بر پایه منابع تاریخی می‌دانیم که قباد اول سیستم لشکری کشور را به چهار بخش تقسیم نمود و فرماندهی نظامی هر بخش جغرافیای شمال، جنوب، شرق و غرب را به عهده یک سردار که به آن ایران‌سپاهبذ می‌گفتند گمارد (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۶). برخی منابع این اصلاحات لشکری را در زمان خسرو انوشیروان پسر قباد نوشته‌اند (کریستن‌سن، ۱۳۸۴: ۳۶۴). اگر هم‌چنین باشد زمینه این اصلاحات بی‌شک در زمان قباد چیده شده و یقیناً همین تقسیم‌بندی دیوانی قباد بعدها باعث چهاربخشی شدن نظامی سپاه ایران شد. حال با توجه به مطالب فوق برای چهار نشانه با دو نویسه پایانی که نام شهرها را بیان می‌کنند پیشنهادهای زیر را ارائه می‌دهیم:

الف. DYW-AT

دو نویسه پایانی این نشانه AT معرف شهر مهم آذربادگان یا همان آذربایجان است (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۳). از این‌رو نشانه کامل گواه شهر یا منطقه‌ای است که دیوان آذربایجان نامیده می‌شود. اهمیت سرزمین آذربادگان در عصر ساسانی با آتشکده معروف آن به این عقیده رنگ حقیقت می‌بخشد (Gyselen, 1989, 79). آذربادگان هم‌چنین معرف جغرافیای شمال ایران‌شهر

نیز است (مشکور، ۱۳۷۱: ۲۴۷). گیزلن مهرهایی از صاحبان مناصب با نام این شهر ${}^{\prime}twL p^{\prime}tkn$ معرفی کرده است (Gyselen, 1989, 116).

ب. DYW-AS

دو نویسه پایانی AS به عقیده گارنت می‌تواند پایتخت و شاید آسورستان (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۶) و معرف دیوان غرب ایران شهر باشد.

پ. DYW-KR

دو نویسه پایانی KR چنانکه گوبل به‌درستی پیشنهاد می‌کند کرمان بوده (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۴) و این نام مرکب دیوان کرمان و معرف جغرافیای جنوبی ایران شهر می‌تواند باشد.

ت. DYW-XW

و در مورد دو نویسه پایانی XW برخلاف گارنت که آن را AO خوانده است ما به پیروی از دریایی آن را XW که نشانه خراسان است می‌خوانیم (دریایی، ۱۳۸۳: ۱۲۷). علت خواندن نویسه A به X برخلاف گارنت به این دلیل است که در خط پهلوی ریخت برخی نویسه‌ها یکسان است و بر طبق این قانون ما می‌توانیم این نویسه را بجای A، X خوانده و کل این نشانه را دیوان خراسان و در معرفی جغرافیای شرق ایران شهر بخوانیم. حال اگر به هر ترتیب چهاربخشی بودن این نشانه‌های با نام‌های مرکب را نیز کنار نهاده و ادعا کنیم موضوع چهار بخش شدن ایران نیز مطرح نیست، باز ناگزیریم این نام‌ها را از جمله نام‌های مرکب ضرابخانه‌های ساسانی که حاوی پیامی هستند در نظر بگیریم.

این عقیده را یک نام مرکب دیگر که پاروک آن را ضبط کرده تقویت می‌کند. پاروک نشانه 77 را در جدول ضرابخانه‌های ساسانی به صورت DYNNAS ثبت کرده است (Paruck, 1976: 152). روشن است اندیشه پاروک به کل فارغ از مسأله فوق است و سه نویسه آغازین را DYN نوشته اما سه نویسه پایانی را به درستی ثبت کرده است. اگر خوانش پاروک صحیح باشد این نشانه باید DYW-NAS بوده و معرف دیوان شهری باشد که سه نویسه آغازین آن NAS است. با نظر به این موضوع اگر بپذیریم که مسأله جغرافیای شمال، جنوب، شرق و غرب کشور برای این نشانه‌ها در میان نیست، باز این عقیده که این نام‌ها مرکب بوده و معرف دیوان و دستگاه اداری برخی شهرهای مهم در ایران ساسانی بوده کاملاً پا برجاست. شایان ذکر است پاروک و به دنبال آن، گوبل سه نویسه آغازین این نام‌های مرکب را DYW خلاصه شده دیوان خوانده‌اند بلکه DYN خوانده‌اند. گوبل به تبعیت از هرتسفلد یکی از این نشانه‌ها را در حکم DINAR و بخشی از ری دانسته است (آلتهایم و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۴) که به عقیده ما رأی پاروک و گوبل نمی‌تواند صحیح باشد.

۶. نتیجه

توجه به گزینش نام‌جای‌های ترکیبی یا مرکب از سوی نام‌گذاران شهرهای نوبنیاد در عصر ساسانی بسیار مهم بوده و این نوع نام‌گذاری صرفاً در مقام یک برگزینی ساده‌ی نام برای شناسایی محدوده‌ای جغرافیایی نبوده است. به روشنی نیز می‌توان گفت این شیوه گزینش نام، با خود نگاه ویژه نام‌گذاران به ابعاد زبانی، ادبی و حتی علمی را به دنبال داشت تا نام انتخاب‌شده علاوه بر به معرض نمایش نهادن اندیشه سیاسی نام‌گذار در فصاحت، بلاغت و زیبایی نیز شایسته و در خور توجه باشد.

در این راستا ذکر این نکته ضروری است که بگوییم هم‌زمان با برپایی شهرهای جدید ساخته‌شده که دلایل آن نیز در این مقاله ذکر شد، بی‌شک شورایی در جهت گزینش نام مرکب این شهرها تشکیل می‌شده است تا نام مرکبی برگزیده شود که بیانگر اندیشه و سیاست کلی سازنده این شهرها باشد. اتفاقاً بر عهده همین شورا بوده است که بررسی نمایند از یک نام به نسبت طولانی که متشکل از دو، سه یا چهار واژه بوده چه نویسه‌هایی برای معرفی نام کامل شهرها یا ضرابخانه‌ها انتخاب گردد؛ آن‌هم در فضای محدود در پشت سکه‌ها که به‌وسیله آن، همه مردمان چه در داخل و چه خارج کشور محل تولید و انتشار آن پول را به روشنی دریابند. چنان‌که گوبل عقیده به وجود «سازمان امور مالی» برای گزینش واحدها، وزن‌ها و حتی متن روی سکه‌ها دارد، ما نیز به وجود شورایی در جهت گزینش نام مرکب شهرها که قطعاً در رأس آن شخص شاهنشاه ساسانی قرار داشته است عقیده داریم، چرا که بیش از همه، این نام می‌بایست مطابق با انگیزه و اهداف بالاترین مقام کشوری و لشکری باشد. شاید این کار نیز بر عهده همان سازمان امور مالی گفته‌شده به توسط گوبل بوده است. به واقع گزینش نام‌های مرکب برای برخی شهرها و نواحی اجازه ترویج، تبلیغ و انتشار سیاست‌گذاری‌های فرمانروایان چه از بعد مالی و اقتصادی و چه از بعدهای نظامی، دینی و ایدئولوژیک را می‌داده است؛ عملی که با گزینش نام‌های خاص و تک‌واژه‌ای ممکن نبود.

در این میان، این روش دربار ساسانی سبب شد نام بسیاری از این سرزمین‌ها و نواحی‌ای که واجد شرایط برگزینی نام‌های مرکب می‌شدند — چه آن‌که هدف نام مرکب‌گزینی آنها به دلایل نظامی بوده باشد، چه آن‌که نام برخی از آنها یک ایدئولوژی چون ایده «ایران» و یا دلایل دیگری چون زنده‌نامی، دیوانی و غیره را دنبال کرده باشد — بر پایه سکه‌ها و مهرها، برای‌مان باقی بماند تا با بررسی بر روی جغرافیای آنها به تصویر به نسبت روشنی از جغرافیای شهرها و استان‌های ایران ساسانی دست یابیم. چنان‌که گیزلن تنها بر پایه مهرهای ساسانی نقشه‌هایی از جغرافیای شهرهای ایران در چهارگوشه این کشور را ترسیم نموده و در کتاب «جغرافیای تاریخی شاهنشاهی ساسانی» ارائه کرده است.

منابع

- ابن حوقل، محمد بن علی بن حوقل (۱۳۶۶). *ایران در صورة الارض*، ترجمه جعفر شعار، تهران، امیرکبیر.
- ابن خردادبه، ابوالقاسم عبیدالله (۱۳۷۱). *مسالك و الممالک*، ترجمه سعید خاکرند، تهران، موسسه مطالعات و انتشارات تاریخی میراث ملل.
- ارانسکی، یوسف م (۱۳۷۸). *زبان‌های ایران*، ترجمه علی‌اشرف صادقی، تهران، سخن.
- اصطخری، ابواسحق ابراهیم (۱۳۴۰). *مسالك و ممالک*، ترجمه محمد بن اسعد بن عبدالله تستری، به کوشش ایرج افشار، تهران، کتاب.
- اصفهانی، حمزه بن حسن (۱۳۴۶). *تاریخ پیامبران و شاهان*، ترجمه جعفر شعار، تهران، بنیاد فرهنگ ایران.
- آسانا، جاماسب جی (۱۳۷۱). *خسرو قبادان و ریذکی*، متون پهلوی ترجمه سعید عربان، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- آتهایم، فرانتس، استیل روت، گوبل، روبرت (۱۳۹۱). *تاریخ و اقتصاد دولت ساسانی*، ترجمه هوشنگ صادقی، چاپ دوم، تهران، علمی و فرهنگی.
- آرام، میثاق (۱۳۹۲). «نخستین سکه‌های ساسانی»: *ساسانیان، وستا سرخوش - سارا استوارت*، ترجمه کاظم فیروزمند، تهران، مرکز.
- پیگولوسکایا، نیناویکتورونا (۱۳۷۲). *شهرهای ایران در روزگار پارتیان*، ترجمه عنایت‌الله رضا، تهران، علمی و فرهنگی.
- دریایی، تورج (۱۳۸۳). *شاهنشاهی ساسانی*، ترجمه مرتضی ناقب‌فر، تهران، ققنوس.
- دریایی، تورج (۱۳۹۹). *امپراتوری ساسانی*، ترجمه خشایار بهاری، چاپ سوم، تهران، فروزان روز.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). *لغت‌نامه دهخدا*، چاپ دوم، جلد دوازدهم، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، موسسه لغت‌نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران.
- دیلمقانی، جلال (۱۳۹۶). *تاریخ اشکانیان به روایت سکه*، تهران، پازینه.
- رضایی باغبیدی، حسن (۱۳۹۳). *سکه‌های ایران و دوره اسلامی از آغاز تا برآمدن دوره سلجوقیان*، تهران، سمت.
- طبری، محمد بن جریر (۱۳۶۲). *تاریخ طبری*، جلد دوم، ترجمه ابوالقاسم پاینده، چاپ دوم، تهران، اساطیر.
- عربان، سعید (۱۳۹۲). *راهنمای کتیبه‌های ایرانی میانه*، تهران، علمی.
- فرای، ریچارد نلسون (۱۳۶۲). *عصر زرین فرهنگ ایران*، ترجمه مسعود رجب‌نیا، تعلیقات، چاپ دوم، تهران، سروش.
- فرای، ریچارد نلسون (۱۳۹۴). *تاریخ سیاسی ایران در دوره ساسانیان: تاریخ ایران کمبریج*، جلد سوم، قسمت اول، به کوشش احسان یارشاطر، ترجمه حسن انوشه، چاپ هشتم، تهران، امیرکبیر.
- فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۹۳). *شاهنامه*، ویرایش خالقی مطلق، ج ۲، تهران، سخن.
- کارنامه اردشیر بابکان* (۱۳۹۷). ترجمه بهرام فره‌وشی، تهران، دانشگاه تهران.
- کریستن‌سن، آرتور (۱۳۸۴). *ایران در زمان ساسانیان*، ترجمه رشید یاسمی، تهران، نگاه.
- گوبل، روبرت (۱۳۹۴). *سکه‌های ساسانی، بخش نهم: تاریخ ایران کمبریج*، جلد سوم، قسمت اول، به کوشش احسان یارشاطر، ترجمه حسن انوشه، چاپ هشتم، تهران، امیرکبیر.
- لوکونین، ولادیمیر (۱۳۹۳). *تمدن ایران ساسانی*، ترجمه عنایت‌الله رضا، چاپ پنجم، تهران، علمی و فرهنگی.
- مسعودی، علی بن الحسین (۱۳۷۴). *مروج الذهب و معادن الجواهر*، جلد اول، ترجمه ابوالقاسم پاینده، چاپ هفتم، تهران، علمی فرهنگی.

- مشکور، محمدجواد (۱۳۷۱). *جغرافیای تاریخی ایران باستان*، تهران، دنیای کتاب.
- مکنزی، د. ن. (۱۳۷۳). *فرهنگ کوچک زبان پهلوی*، ترجمه مهشید میرفخرایی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مولایی، چنگیز (۱۳۹۸). *راهنمای زبان فارسی باستان*، تهران، آوای خاور.
- مولایی، چنگیز (۱۳۹۹). *فرهنگ زبان فارسی باستان*، تهران، آوای خاور.
- وندیاد (۱۳۸۴). *مجموعه قوانین زرتشت*، جیمز دارمستتر، ترجمه موسی جوان، چاپ دوم، تهران، دنیای کتاب.
- ویسهوفر، یوزف (۱۳۷۷). *ایران باستان*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران، ققنوس.
- Afram, M. (2013) *The beginning of Sasanian coinage: The Sasanian Era*, Vesta Sarkhosh Curtis, Sara Stewart, A Persian translated by K. firozmand, Tehran, Markaz. [in Persian].
- Altheim, F., Still, R., Gobl, R. (2012). *Ein asiatischer Staat: feudalismus unter den Sassaniden und Ihren Nachbarn*. A Persian translated by H. Sadeghi, 2nd edition, Tehran, elmifarhangi. [in Persian].
- Asana, J. (1992). *Handarz I husraw I kawadan, Pahlavi texts Transcription, Translation*, A Persian translated by S. Oryan. Tehran, National Library of Iran. [in Persian].
- Christensen, A. E. (2018). *L'Iran sous les Sassanides*, A Persian Translated by R. Yasmani. Tehran, Negah. [in Persian].
- Daryaeae, T. (2004). *The Sasanian Empire*, A Persian translated by M. Sageb far, Tehran, qoqnoos. [in Persian].
- Daryaeae, T. (2020). *Sasanian Persia: the rice and fall of an empire*, translated by KH. Bahari, 3rd edition, Tehran, Frozan far. [in Persian].
- de Morgan, Jacques (1913), *Contribution à l'étude des ateliers monétaires sous la dynastie des rois Sassanides de Perse*, Paris, Chez c. Rollin et feuardent.
- Dehkhoda, A. A. (1998). *Loghatname (Encyclopedic dictionary)*. Vol12. 2nd edition, Editors: Mohammad Moin & jafar Shahidi, Tehran, University puplication. [in Persian].
- Dilmaghani, J. (2017). *History of Parthians coins*, Tehran, Pazineh. [in Persian].
- Esfahani, H. (1967). *Tarikh sini muluk al-ard wai ill-anbiyal*, A Persian translated by J. Shaar, Tehran, Bonyad farhang Iran. [in Persian].
- Estakhrī, A. I. (1961). *al-Masālek wa'l-mamālek*. A Persian Translation by Testari, Correction by Iraj Afshar, Tehran, Publication Moghofe Afshar. [in Persian].
- Ferdowsi, A. (2014). *Shahnameh*, Editor by Khaleghi Motlag, Volume 2, Tehran, Sokhan. [in Persian].
- Frye, R. N. (1983). *The golden age of Persia*, A Persian translated by M. Rajab Nia, Suspensions, 2nd edition, Tehran, Soroush. [in Persian].
- Frye, R. N. (2015). *The Politican History of Iran under The Sasanians: The Cambridge History of Iran*, Volume 3(1), edited by Ehsan Yarshater,, A

- Persian translated by H. Anousheh, 8nd edition, Tehran, Amir Kabir. [in Persian].
- Goble, Rt. (2015). *Sassanian Coins*, in: The Cambridge History of Iran, Volume 3(1), edited by Ehsan Yarshater, A Persian translated by H. Anousheh, 8th edition, Tehran, Amir Kabir. [in Persian].
- Gyselen, R. (1989). *Lageograghi. Adminstrative de Iempire Sassanide*. PARIS: Groupe pour l'Etude de la Civilisation du Moyen-Orient
- Gyselen, R. (2002). “*Nouveaux materiaux pour la geographie historique de l'empire sassanide*”, sceaux administratifs de la collection Ahmad Saedi. Paris, Peeters Publishers.
- Ibn e Hawqal, M. A. (1987). *Surat ol-Ard, Historical geographie of Iran in 4th. Centry*, A Persian translated by J. Shear, Tehran, Amir Kabir. [in Persian].
- Ibn Khurdabah, A. O.. (1992). *Al-masālek wa'l-mamālek*, A Persian translated by S. Khakrand, Tehran, Miraseh Melal va Moaseseh Farhangi. [in Persian].
- Karnamak i Artakhshir i Babkan*. (2018). A Persian translated by B. Fareh Vashi. Tehran, University of Tehran. [in Persian].
- Lukonin, V. (2014). *Persian civilization under The Sassanians*, A Persian translated by E. Reza. 5th edition, Tehran, elmifarhangi. [in Persian].
- Mackenzi, D.N. (1994). *A Concise Pahlavi Dictionary*, A Persian translated by M. Fakhri, Tehran, *Institute for Humanities and Cultural Studies*. [in Persian].
- Malek, M. (2013), *The Numismatic chronicle off print*, Landan, The royal numismatic society.
- Mashkoo, M.J.. (1992). *Historical geography of ancient Iran*, Tehran, donyayeketaab. [in Persian].
- Masoudi, A. Al-H. (1995). *Morojol -zahab and Al-Jawhar mines* Volume 1, A Persian translated by A. Payandeh, 7th edition, Tehran, elmifarhangi. [in Persian].
- MOCHIRI, M. I. (1977). “*Etude de Numismatque Iraniene sous les sassanides et arabe-sassande*”, II, Aministère de la Culture et des Arts Téhéran.
- Mowlae, Ch. (2019). *A Manual of old Persian*, Tehran, AvayeKhavar. [in Persian].
- Mowlae, Ch. (2020). *Dictionary of old Persian*, Tehran, AvayeKhavar. [in Persian].
- Oransky, I. M. (1999). *Iranskie jazyki*, A Persian translated by A. Ashraf Sadeghi, Tehran, Sokhan. [in Persian].
- Oryan, S. (2013). *Manual of Middle Iranian Inscriptions (Parthian – Pahlavi)*, Tehran, elmi. [in Persian].

- Paruck, D.j (1976). “*Sasanian Coins, New Dehli*”, Indological book corporatin.
- Pigulevskaia, N. V. (1993). *ГОРОДА ИРАНА В РАННЕМ В РАННЕМ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ*, Translated by 'Inayat ullah Rīdā, A Persian translated by E. Reza. Tehran, elmifarhangi. [in Persian].
- Rezai Baghdadi, H. (2014). *The Islamic Coins of Iran from the Beginning the Rise of the Seljuks*, 1st edition, Tehran, Samt. (in Persian)
- Schindel, N. (2014). *Sylloge Nummorum Sasanidarum*. The Schaaf Collection. Wien: Australian Academy of sciences press.
- Tabari, M. J. (1983). *Tarikh al-rusul Wa'l-Muluk*, Volume 2. A Persian translated by A. Payandeh. 2nd edition. Tehran, Asatir. [in Persian].
- Vandidad*. (2005). Zoroastrian Law Collection, James Darmesteter, A Persian translated by M. Jvan. 2nd edition. Tehran. Donyayeketaab. [in Persian].
- Weischofer, J. (1998). *Ancient Persia*, A Persian translated by M. Saghebfar, Tehran, qoqnoos. [in Persian].

